

„Baumaxizácia“ verejného priestoru / Michal Moravčík

slávo krekovič, marek kianička

FOTO Béla Remák

„Urbánný priestor sa stal lacným a degradovaným miestom pre pseudodiela. Deje sa tak najmä nie na základe konkurzov a súťaží, ale na základe podivných interných rozhodnutí úradníkov, ktorým chýba elementárne estetické vzdelanie a vôbec zmysel pre mestotvorbu. ... Trend, ktorý vidíme vo verejnej objednávke, je smutný, počnúc gýčikmi pre turistov, lacné nacionálne demonštrácie, až po nezmyselné dekoratívne verejné objekty, či akcie typu Kravy v meste...“
(Z Otvoreného listu a petície k stavu sochy vo verejnom priestore, jún 2006)

V mnohých ohľadoch tu stále nie je štandardné prostredie, takže veľa vecí vzniká preto, že to niekto chce zmeniť. Alebo sa naserie.

Bol to aj náš prípad. Keď odhalili sochu Andersena, od autora, ktorý ešte v poslednej dekáde socializmu vyprodukoval súsošie stalinistu Gottwalda, vtedy sme si povedali s Daliborom Bačom, že už treba niečo urobiť. Viem že všetci okolo mňa sú stále nespokojní, kam to v Bratislave speje, takže výzva k zmene kultúrnej politiky v našich mestách bola prirodzeným vyústením tohoto spoločného názoru.

Vo vašej petícii zaznela veta, že po revolúcii nevznikla v Bratislave vo verejnom priestore žiadna dobrá socha.

Presne tak. Ale mesto to vôbec necíti, politici vôbec nerozmýšľajú v týchto dimenziách. Riešia veci komerčne, alebo na malomeštiackej úrovni. Na tie sochy nie sú ani konkurzy, nediskutuje sa o tom, čo bude niekde umiestnené, objaví sa iba správička v Bratislavských - investorských novinách. Po našej sprievodcovskej prehliadke - po sochách mesta, sme boli aj u primátora. Vraveli sme mu, že keď má byť niečo vo verejnom priestore, tak by to malo podliehať konkurzu, alebo by mesto malo mať komisiu, v ktorej by mali aspoň zväčša sedieť odborníci. Teraz sú tie komisie zložené z poslancov, ktorí danej problematike absolútne nerozumejú.

Prečo je to tak?

Oni sa tak cítia "poctení", že dostali moc, že musia mať všetko na starosti a nenechajú si do toho zasahovať.

Keď to porovnáš s inými mestami, tak je pravda, že napríklad v Prahe sa podobné veci dejú tiež, ale je toho menej. Potom aktivisti ako Ztohoven urobia protestné akcie, aby na to upozornili...

Ani konkurz všetko nerieši, ako napríklad v Žiline, všetko sa dá zmanipulovať. Ani v Prahe nie je všetko v poriadku. Je verejným tajomstvom, že na konkurzoch bývajú často dopredu dohodnuté výsledky. Je to skúška spoločnosti, čo politici vlastne chcú. Ak chcú mať "sedlácku" malomeštiacku kaviarničku obstanú mrakodrapmi, ako vzniká z Bratislavy, tak to tak bude. Ak chcú mať zaujímavé mesto s dobrými projektmi, medzinárodnými konkurzmi, za ktoré sa nebudú hanbiť, záleží to od nich.

Problémom však nie sú iba sochy, ale napríklad aj architektúra a urbanizmus.

Architektúra išla úplne dolu vodou, tam podľa mňa vidieť deformáciu spoločnosti najvypuklejšie. Celú schvaľovací cestu, zastupiteľstvá, stavebné úrady, dopravákov, pamiatkarov, každý sa vyhovára na druhého a nakoniec sa aj tak rozhodne, že sa "to" postaví, prípadne zbúra. Tu vidím najväčšiu devalváciu Novembra '89, keď sa vravelo, že občan bude hlavným "hýbateľom" otvorenej spoločnosti. V skutočnosti jeho hlas nikoho nezaujíma, aj keď zozbieraš petíciu a vec je jasná ako napríklad výrub stromov v River Parku. To bola facka všetkým, a ešte sa nájdu flexibilní intelektuáli, ktorí to celé podporia. Nebudujeme občiansku spoločnosť, budejeme investorskú spoločnosť. Hodnoty Novembra sme vlastne úplne obišli.

A teraz ako "z toho ven"? Zareagoval niekto na vašu petíciu?

Zareagovali najmä médiá. Ešte pred "Andersenom" sme spolu so sochárom Daliborom Bačom hľadali spôsob ako zareagovať na problém sochy v meste, ako na situáciu verejne upozorniť, ako ju dostať do médií... Čas vyzrel práve na Deň detí, sformulovali sme petíciu, dali sme ju podpísať medzi výtvarníkmi, zavesili sme ju aj

na Changenet. Je stále na webe 13 kubíkov. Predchádzal tomu minivýskum – pýtal som sa ľudí z oblasti výtvarného umenia, aj teoretikov, či sa im tie sochy páčia a všetci definovali, že už je tých "atrakcií" v meste príliš. Potom ako petícia prebehla, sme ju stiahli z webu. Podpísalo to okolo 270 ľudí. Zaslali sme ju primátorom väčších miest (Žilina, Banská Bystrica, Košice, Bratislava, Trenčín, Prešov) a starostovi Starého Mesta v Bratislave. Reagoval v podstate len primátor Bratislavy Ďurkovský a primátor Prešova. Architektka mesta Trenčín nám poslala mail, ako sama musí bojovať s poslancami a investormi, že oni vôbec nechápu, čo je mesto... Skôr ako petícia vznikla, stretol som architekta Šlachtu v Galérii Médium a vravel mi, že ide na odhalenie sochy Andersena.

Kio: Dobrá irónia... Šlachta ako hlavný architekt mesta.

Tak som rýchlo schmatol Stana Masára, ktorý si práve náhodou išiel pozrieť prieskum na VŠVU a vyrobil som transparenty ako "Dvorný sochár KSČ" a "Hanba slovenského sochárstva"... Držali sme to v rukách pri odhaľovaní sochy a mestskí úradníci na nás pozerali, že či nám nepreskočilo. Potom nás vytlačili, strhli nám to, rozgnívali, kričali na nás. Tam ma to úplne dožralo. Napríklad som tam videl aj pedagógov z VŠVU. Celé to bolo nejaké divné, ako tí ľudia vlastne ticho kolaborujú, že ich to „nekopne“, že "čo tu robím?"

Kio: To je asi nedostatok kritického myslenia v spoločnosti všeobecne. Prostredie je malé, všetko je prepletené...

Je naozaj malé a o to ťažšie je tu vyjadriť svoj názor, ľudia sa nechcú veľmi zapájať do nejakých aktivít.

A čo primátor Ďurkovský ?

U Ďurkovského je paradoxné, že za jeho starostovania v Starom Meste toto všetko začalo vznikáť. Podľa toho, ako sme sa rozprávali, on sám cíti, že by to tak ďalej nemalo ísť, že to treba nejakou usmerniť, ale myslím, že sám tomu nevie dať zatiaľ transparentné kvalitatívne pravidlá.

Primátor chce, aby Bratislava bola Európskym hlavným mestom kultúry v roku 2013. Ale mesto sa nespráva ku kultúre práve najlepšie, takže bude mať asi problém to obhajovať.

Napríklad rakúskemu Grazu to veľmi pomohlo, ale práve tam sa to točilo hlavne okolo výtvarného umenia a novej Kunsthalle, či Acconciho ostrova pre kultúru uprostred rieky Mury a pod... Tieto dimenzie tu nie je cítiť, naši politici totiž vôbec nevedia, čo je kultúrna politika mesta.

To je príznačné, ako on k tomu pristupuje. Že na jednej strane chce, ale na druhej strane nič neurobí.

Je to politik, musí povedať, že to chce. Neviem, do akej miery je to úprimné. Pán, ktorý sedel po jeho pravici, nám medzi rečou povedal, že vlastne tie sochy neboli myslené navždy, títo Čumilovia.

Hej, ved' len tak na chvíľu.

Mala to byť taká akcia, aby sa Korzo oživilo a aby sa...

Kio: ...zatraktívnilo?

Áno, stále s týmto operujú. Mne osobne vadí to, že pcháme do jednej atrakcie, akou je už vlastne Staré Mesto samo o sebe, ešte ďalšie atrakcie. Aj dlažba Európy pred Mirbachovým palácom je toho príkladom. Prečo ju nedajú do Petržalky, alebo na Dolné Hony? Vyskúšať niečo urobiť aj inde. Prečo musí byť všetko v centre, označované?

Disneyland.

Aj preto sme chceli vyvolať debatu, či ľudia cítia, že sa niečo v ich životnom priestore zmenilo. Na začiatku sme mali s Daliborom nápady podobné českým aktivistom, oblievať tie sochy, alebo vešať na ne tabuľky, ale po dlhých debatách sme došli k záveru, že by to malo byť viac o komunikácii. Zobrať obyčajných ľudí a prejsť to s nimi, spoločne sa nad tým všetkým zamyslieť.

Kio: Zaujímá ma tvoj názor na Juraja Meliša, ktorý spravil so svojimi študentami Schöner Náciho a Napoleónskeho vojaka.

To sú slovenské paradoxy. Podľa mňa je Meliš dobrý sochár, mám rád niektoré jeho veci, najmä zo 70.-80. rokov... Niektorí výtvarníci pochopili celú akciu aj ako útok na Meliša, ale o to nám vôbec nešlo.

Kio: No môže si za to sám, to z toho vyplynulo celkom spontánne. Ved' ako je možné, že robí konceptuálne veci a potom zrazu spraví takúto komerčnú hrôzu?

Je to možné, že on to tak aj pochopil, akoby sme naňho útočili, ale nebol to zámer. Kritizovali sme aj Bártfaya, aj Lettricha, čo robil poštára na Poštovej, Mačuhu, či Gáspára...

Mohla by tu byť taká súťaž, každý rok by sa udeľovali ceny za najhoršiu sochu alebo architektúru.

Kio: Možno by to niečo vyriešilo.

Cena za najagresívnejšie a najgýčovejšie dielo vo verejnom priestore?

Kio: Ale ten Satinský z nerezu na Dunajskej ulici je hrozný. Čítal som reakcie intelektuálov ako Štrasser...

To bolo zábavné, ako Ilavský sám seba obhajoval v časopise .týždeň , že aká je tá socha dobrá. Ale aj Lasica kdesi povedal, že sa mu to páči.

Kio: To sú zrejme kamaráti.

Nie, to je slovenský problém. Keď sa výtvarníka spýtaš, či pozná Kertésza alebo Hvoreckého, tak ti povie skôr áno. Ale keď sa spýtaš nejakého spisovateľa, herca a podobne, či pozná Ondáka alebo Ondreičku, tak bude poznať akurát nejakého gýčiara.

Prečo je to tak? Na výtvarných školách sa oceňuje tvorivosť a rozhl'ad, zatiaľ čo napríklad hudobníkom či scenáristom stačí, ak vedia hrať alebo písať?

Jednak je to podľa mňa mediálny nezaujem o súčasné umenie a jednak je to ich vlastný nezaujem, alebo neschopnosť sledovať iné veci. Ved' aké boli vernisáže u Lasicu v Štúdiu L+S - ale keď im to nevadí...

Ale napríklad výtvarní kritici by sa do toho potom mali obuť.

Kritikov to nezaujímá, oni neriešia nič, čo by sa mohlo nazývať vytváraním verejného vkusu. Veľakrát som sa s niektorými o tom rozprával, záver bol častokrát taký, že ozvať by sa mali výtvarníci.

Vo výtvarných časopisoch sa pritom diskutuje o veciach, ktoré verejnosť nezaujímajú.

Ale to je aj problém novinárov ako SME, tam nájdeš článok o nejakom mazalovi, alebo o Britney Spears, alebo v .týždni, že je práve výstava Picassa alebo Chagalla vo Viedni. To je reflexia súčasného umenia? Potom si pozrieš reláciu Pod lampou na tému krása a zist'uješ, že Duchampov pisoár je pre našu intelektuálnu novinársku jednotku problém, s ktorým sa nevie vyrovať.

A nie je to tak, že výtvarné umenie sa vzdialilo širokej verejnosti, lebo je príliš ťažké, konceptuálne – že to skrátka nie sú už len obrázky? Že to verejnosť nedokáže až tak zaujať ako koncert nejakej pomerne znesiteľnej kapely?

Ale napríklad v Británii galéria White Cube dokáže spraviť poriadnu mediálnu masáž okolo svojich výstav, chodia tam celebrity ako Madonna alebo Kate Moss. Dokážu to tak prepojiť, že je to potom zaujímavé aj pre médiá. Možno aj to je cesta... Ale v západných médiách je umenie stále prítomné a jasnejšie rozlišujú kvalitu od stredného prúdu. A ešte je tu jeden problém, neexistuje tu edukačný reťazec, od malého diváka až po veľkého. Napríklad galéria v Trnave robí aktívne a koncepčne workshopy so škôlkarmi, so školákmi, vychovávajú si diváka. Ak si divák nenavykne na galériu, ťažko ho tam dotiahneme keď má tridsať-štyridsať rokov.

Čiže je to podľa teba skôr slovenská záležitosť? Mne sa to zdá paradoxné práve preto, že slovenské výtvarné umenie je porovnateľné so svetovým, čo sa o literatúre ťažko dá povedať.

Z kultúry, alebo ak chceme z umenia, sa výtvarné, možno aj pre svoj "jazyk", dostalo medzinárodne ďalej ako napríklad naši hosťujúci herci v Prahe a podobne...

Kio: To je asi pravda, že je to aj "jazykom", transfer tam nie je taký nutný. Univerzálny výtvarný jazyk môže bariéru skôr odstrániť.

Z rozhovorov, ktoré sme spravili, vyplýva, že ľudia, ktorí chcú niečo robiť alebo chcú niečo zmeniť, nakoniec narazia na nejaké inštitucionálno-legislatívno-finančné prekážky. Je veľmi ťažké rozbehnúť niečo na kolene, a nie pod strechou veľkej inštitúcie. Ale práve to sú často tí, čo to dokážu najefektívnejšie a najlepšie. Lebo majú čo povedať. U nás ešte stále akoby fungoval socialistický model – založia sa inštitúcie, tie síce nefungujú, ale tvárime sa, že áno. Ved' mesto sa tiež nestará o iné než vlastné organizácie.

Myslím, že mesto sa veľmi vzorovo nestará o svoju galériu a hlavne vôbec o jej depozit, ale paradoxne pri Soche v meste je zaujímavé aj to, že poslanci vôbec do rozhodovania nepripúšťajú napríklad hlas kurátorov galérie. Takže aj naopak – mesto nevyužíva ani tie inštitúcie, ktoré má.

Je tu nejaká nová generácia, ktorá spolu s tebou cíti tú nasratosť? Tí starší sú so systémom asi tak previazaní, že sa im nechce ozývať.. Ale petíciu ste formulovali v mene mladých výtvarníkov.

Bola myslená ako generačná výzva. My ako odborníci z tejto oblasti sa dištancujeme od toho, akým spôsobom to funguje. Je to výkričník, že toto nie je cesta, akou by sa malo ísť. Ale podľa mňa väčšine mestských zastupiteľstiev na Slovensku je úprimne jedno, čo si myslia nejakí mladí výtvarníci.

Sú tu vôbec ľudia, čo by mohli robiť dobré sochy?

Podľa mňa sú. Len nedostávajú šancu, ved' máme tri akadémie výtvarných umení a na každej sa vyučuje socha. U nás sa ale vníma všetko tak, že vonku musí byť bronz, nerez, kameň, musí to byť "pekné" a musí to byť na sto rokov. Podľa mňa socha môže byť trebárs dočasná, z pominuteľného materiálu.

Asi aj preto, že sa často berie nie ako dotvorenie priestranstva, ale skôr politický akt. Musí tam byť slávnostné odhalenie, pietny moment, bývajú to pomníky alebo pamätníky. To nie sú sochy, ktoré by sa mohli o chvíľu roztopiť.

Kio: Chýba tomu hravosť.

Absolútne. Ale nemusí to byť len socha, môže to byť aj urbánna hra, ako to robí Vito Acconci. Napríklad dočasne realizoval v Chicagu námestie, kde umiestnil lavičky v tvare hodín, hýbali sa tam obrovské ručičky, a kto si tam sadol na hodinu, tak ho tá ručička poslala preč. Takýto prístup tu absentuje.

No ale máme tie "interaktívne" zvoniace objekty na bratislavskom Hurbanovom námestí...

To je typicky slovenská „baumaxizácia“ verejného priestoru. Alebo sponzori: prečo musí byť na fontáne necitlivo vysekané nejaké logo... Globtel a podobne? To by v Prahe či Viedni neprešlo.

Pritom Globtel ako firma už ani neexistuje, ale hlavne že tam majú to logo. Ale najhoršie je, že vždy ti niekto môže povedať, že umenie je vec názoru.

Umenie je vždy vec názoru. Ide o to, či chceš mať názor odborníka, alebo nejakého malomeštiaka, investora, či politika.